

תלמודה של בבל

במחשכים הושיבני כמתי עולם אמר ר'
ירמיה זה תלמודה של בבל
(סנהדרין כד.)

...אמרוה קמיה דרבי ירמיה אמר בבליאי
מפשיאי משום דדיירי בארעא דחשוכא
אמרי שמעתא דמחשכין. (יומא נז.)

אמטול דדיירי בארעא דחשוכה אמרי
שמעתתא דחשיכין. פי' הרמב"ם ז"ל
בתשובת שאלה דר' ירמיה לטעמיה דאמר
במחשכים הושיבני כמתי עולם זה תלמוד
בבלי, וטעמא משום דלא נהירי להון טעמי
דמתנייתא כהלכה כמה דנהירי לרבנן
דארץ ישראל. ור' זירא נמי בעי דלשתכח
ליה טעמי דבבליאי משום דלא נהירן ליה
בתר דשמע טעמא דמערבאי, דמנהגא
דעלמא דמדכר איניש טפי מאי דגמר
ברישא. מיהו לאו בכל הדורות היה כן,
אלא בימי רבה ורב יוסף ואבבי ורבא דהו
להו שמדות, כדאיתא בהשוכר את
הפועלים. ואמרי' נמי בפרק אלו טרפות
ערקו רבה ורב יוסף, ור' זירא אמר להו
ערוקאי, שהיו בורחין מחמת השמדות,
ואמר להו ר' זירא שעם כל זאת לא ישכחו
דברי התורה. ואמרינן בפרק המנחות
והנסכים והיו חייך תלואים לך מנגד זה
הלוקח תבואה משנה לשנה, ואם כך
ללוקח תבואה משנה לשנה כל שכן
לשמדות שיש בו סכנת נפשות, וזהו טעמן
של ר' זירא ור' ירמיה. אבל אחרי כן
נתגברה התורה בבבל כ"ש בימי רב אשי
דאמרי' מימות רבי ועד רב אשי לא מצינו
תורה וגדולה במקום אחד. ע"כ דברי רבינו
ז"ל וחיים הם למוצאיהם.

(ריטב"א שם)

צמחשכים הושיבני - שאין נוחין זה
עם זה ותלמודם ספק זידם. (רש"י)

כלומר טעמים שלו צפונים ועלומים
כמים עמוקים. (ר"ח)

...וזו היא תורה שבע"פ שהיא קשה ללמוד
ויש בה צער גדול שהיא משולה לחשך
שנאמר העם ההולכים בחשך ראו אור גדול
(ישעיה ט) אלו בעלי התלמוד שראו אור
גדול שהקב"ה מאיר עיניהם באסור והיתר
בטמא ובטהור ולעתיד לבא ואוהביו כצאת
השמש בגבורתו (שופטים ה).

(תנחומא פרשת נח ג')

...וכדומה לזה היו אח"כ שני התלמודים,
דהירושלמי קדושתו רבה מהבבלי באשר
נעשה ע"י אמוראי קמא, וכמאמר רבא
בשבת דקל"ד אנא בהדי תרגימנא דסבי
למה לי, הרי הודה שקדושת הראשונים
יותר לכוין את האמת, וגם כי קדושת ארץ
ישראל היה מועיל, מ"מ הרי ידענו דכח
תלמוד בבלי מכובד מהירושלמי, ואע"ג
שנקרא בסנהדרין דכ"ד במחשכים הושיבני
זה תלמוד בבלי, מ"מ אינו לגנאי ח"ו, אלא
כחה הנפלא להאיר הלכה אפילו במחשכים
היינו בבבל וחושך לארץ, שאין בה אור ארץ
הקדש, ולולי כח התלמוד בבלי לא הגענו
לאור ההוראה שם...

(העמק דבר לנצי"ב שמות לד, א)

במדרש רבה פרשת בראשית (פ"ג ס"ה): אמר רבי סימון, חמש פעמים 'אור' כתיב, כנגד חמשה חומשי תורה כו'. במסכת סנהדרין פרק זה בורר (כד א), 'במחשכים הושיבני כמתי עולם' (איכה ג, ו), אמר רבי ירמיה, זה תלמודא של בבל.

לפום ריהטא הוא תמוה(ה), כי התלמוד אור ומאיר עינינו. גם התורה היא חיינו ואורך ימינו, וקורא אותם 'מתי עולם'. גם המדרש דרבי (סימאי) [סימון] שמפרש ה'אור' המוזכר בריש בראשית על חמשה חומשי תורה, וכתב שם (בראשית א, ד) 'ויבדל', שגנזו הקדוש ברוך הוא (חגיגה יב א), איך שייך גניזה, בשלמא אם קאי על האור הנראה לבני אדם שייך גניזה.

הנה התורה היא אחת, כמו שכתוב (במדבר טו, כט) 'תורה אחת', והיא שתי תורות, דהיינו תורה שבכתב ותורה שבעל פה. ובאמת הכל תורה אחת, כי כל תורה שבעל פה רמוזה בתורה שבכתב, כגון כל 'מנלן', ו'מנא הני מילי', וליכא מידי דלא יהיה רמוז בתורה היטב, רק שנתחשך השכל, ואור השכל נתמעט בסבת חטא אדם, שנגנזו 'כתנות אור' ונתלבש ב'עור' בעי"ן, 'עינים להם ולא יראו'. וזהו 'ויבדל' צפה הקדוש ברוך הוא כו' וגנזו (חגיגה יב א).

והנה (ב)[מ]כח התמעטות שכל האדם – אינה מובנת התורה שבכתב, רק אחר היגיעה הגדולה, וכמו שאמרו רבותינו ז"ל (ברכות סג ב) אין דברי תורה מתקיימים אלא במי שממית עצמו עליה, שנאמר (במדבר יט, יד) (ו)'זאת התורה אדם כי ימות באהל'. ולזה צריכה התורה שבכתב ביאור ופירוש, דהיינו התלמוד, שאלולא כן היתה מבוארת בעצמה, כמו שעיינינו רואות בדור אחר דור, שלהקדמונים שהיה להם שכל בהיר, היו מבינים דבר עמוק בלי פירוש, אחר כך לא היו מבינים בלתי פירוש, ואחר כך פירוש על פירוש, הכל לפי חשכת השכל.

על כן אילו לא חטא אדם והיה שכל בהיר, היה מבין תורה שבכתב, ומתוך הבנה זו היה יודע הכל, ולא היה צריך [תורה] שבעל פה, רק מכח שחטא וסילק האור, והביא מיתה לעולם, הוצרך לייגע ולהיות לו תורה שבעל פה, שהוא הפירוש, ולהמית עצמו עליה, עד שהוצרכה התורה [שבעל פה] להיותה נכתבת. ואז מבואר 'במחשכים הושיבני כמתי עולם', זהו תלמוד בבלי, רצונם לומר, החשך והמיתה שהביא לעולם גרם לזה. ואילו היה בית המקדש קיים, והיה האור הולך וגובר כלעתיד, אז היה התורה אור ומשמח את הלב, ולא חשך, 'וממית עצמו עליה'.

(שני לוחות הברית – תולדות אדם, בית חכמה ס"ב)

ותורה שבעל פה אין לכותבה, כי העיקר הוא להיות זוכר את הכל. ועל שבכתב מרומז 'עשה סימנים', ומפני חטאינו נתחשכנו עד שנחרב הבית, ונתוסף ביותר החושך, עד שהוצרכו לתלמוד בבלי, ולהיותו נכתב.

(שני לוחות הברית – תולדות אדם, בית חכמה קצ"א)